

อนาคตศาสตร์ กับยุทธศาสตร์เพื่ออนาคต

ดุลยภาพ
ดุลยพินิจ

มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด
มูลนิธิสถาบันศึกษานโยบาย

ไต่เตล่เรื่องไม่ผิดหรือคะ ดิฉันกำลังพูดถึง “ศาสตร์” อนาคตศาสตร์ ไม่ใช่โหราศาสตร์ เป็นสาขาวิชาที่สร้างองค์ความรู้อย่างเป็นระบบในการมองอนาคต ให้เข้าใจว่าจะมีอนาคตมากกว่าหนึ่งอนาคต ลองย้อนคิดกลับไปเมื่อปีที่แล้ว ถ้าหากเราอยู่ในวงการท่องเที่ยวก็คงคิดว่าปี 2563 จะเป็นปีที่เป็นยุคทองของการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องเพราะอนาคตที่เราคิดอยู่ในใจนั้นเป็นอนาคตที่เชื่อว่าจะเกิดขึ้นได้ (Probable Future) จากการดูสถานการณ์และแนวโน้มในปี 2562

แต่พอปี 2563 มาถึงจริง เศรษฐกิจท่องเที่ยวก็บอบช้ำจนสุดที่จะเยียวยา การคาดการณ์เศรษฐกิจท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้นใน 5 ถึง 10 ปีข้างหน้ามีความไม่แน่นอนสูงขึ้นมาขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายหลายอย่างที่เรควบคุมไม่ได้เลยในระดับสากลเช่น การค้นพบวัคซีนและยารักษาโรคระบาด อนาคตของอุตสาหกรรมการบินของโลก ราคาพลังงานและการฟื้นตัวของเศรษฐกิจโลก

อนาคตเป็นเรื่องที่ทุกคนสนใจมาโดยตลอด ดูจากอาชีพหมอดูซึ่งเฟื่องฟูมาจนถึงทุกวันนี้ถึงขั้นผู้นำประเทศมีการเดินทางไปต่างประเทศเพื่อไปหาโหราพยากรณ์ แต่อนาคตศาสตร์คือการสร้างองค์ความรู้อย่างเป็นระบบเพื่อที่จะเข้าใจว่าจะไร้อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต (Possible future) อะไรน่าจะเกิดขึ้นในอนาคต (Probable future) แล้วอะไรคืออนาคตที่อยากให้เกิดขึ้น (Preferred future) กล่าวคือการมองอนาคตอย่างพหุนิยมเพื่อสร้างทางเลือก

วนนี้อยากจะแนะนำหนังสือดี 2 เล่ม เล่มแรก ชื่อ **อนาคตศึกษา** เขียนโดย **รศ.ดร.อภิวัฒน์ รัตนวราหะ** ซึ่งเป็นหัวหน้าทีมวิจัยโครงการอนาคตคนเมือง 4.0 หนังสือเล่มนี้เป็นศาสตร์ที่ทุกคนอ่านได้อย่างมีรรถรสและมีความลึกซึ้งอยู่ด้วย หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาครอบคลุม ความรู้ ด้านปรัชญา วิทยาศาสตร์ และกรอบทฤษฎีต่างๆ ที่จะสามารถช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจวิธีการที่จะอธิบายการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต

หนังสือเล่มนี้พิมพ์เผยแพร่โดย สกสว. นับว่าเป็นหนังสือที่ออกมาทันเวลา (Timely) กล่าวคือ ออกมาในช่วงที่คนไทยทุกคนกำลังวิตกกังวลเรื่องอนาคตหลังโควิด-19 แล้วยังตามกระแส (Trendy) คือสามารถนำไปใช้วิเคราะห์หว่าอนาคตไทยหลังจากโควิด-19 แล้วจะเป็น Old normal หรือ New normal เป็นตัวอย่างที่ดีของการทำวรรณกรรมปริทรรศน์ เป็นตัวอย่างสำหรับนักนโยบายศึกษา เพื่อจะได้นำไปใช้ในการออกแบบกระบวนการนโยบายสาธารณะที่มีวิสัยทัศน์ยาวไกล และสามารถที่จะสร้างยุทธศาสตร์ที่ระยะยาวระยะปานกลางและระยะใกล้ที่สอดคล้องกัน มีความยืดหยุ่นและตอบรับเหตุการณ์ไม่คาดฝันที่อาจจะเกิดขึ้นในโลกและในประเทศ

วิธีการของอนาคตศาสตร์ถูกทำมาใช้ประโยชน์ในด้านการทหารการวางแผนเศรษฐกิจหรือเหตุการณ์เพื่อนโยบายวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและนวัตกรรมแต่ในแผนงานคนไทย 4.0 ที่อาจารย์อภิวัฒน์เป็นนักวิจัยหลัก เรื่อยๆ ใช้วิธีของอนาคตศึกษามาให้สังคมมีส่วนร่วมในการสร้างองค์ความรู้และวิพากษ์วิจารณ์นโยบายสาธารณะให้เกิดทางเลือกนโยบายที่มองต่างมุม มองแบบบูรณาการข้ามศาสตร์ มองอย่างไม่เข้าข้างตัวเองและเปิดโอกาสให้พิจารณาปัจจัยที่อาจสร้างความพลิกผันสำหรับอนาคตได้อย่างเช่น ประเด็นทางสังคมในฮ่องกง และสหรัฐอเมริกาที่กลายเป็นความขัดแย้งที่ใหญ่โตรุนแรงอย่างคาดไม่ถึงมาก่อนเช่นในขณะนี้ หรือโควิด-19 ที่เกิดขึ้นโดยไม่คาดฝันทำให้รัฐบาลแทบทุกประเทศไปต่อไม่ถูกอยู่พักใหญ่

อนาคตศาสตร์เป็นความรู้และกระบวนการที่เปลี่ยนความไม่แน่นอน (Uncertainty) ให้เป็นทางเลือกของความเป็นไปได้หรือความน่าจะเป็น (Alternative possibilities) เราจัดการความไม่แน่นอนไม่ได้ แต่เราจัดการความน่าจะเป็นได้ในระดับหนึ่ง เมื่อเราเปลี่ยนความไม่แน่นอนไปเป็นความน่าจะเป็นก็ทำให้เรามีความสามารถในการจัดการมากขึ้น สามารถแก้ไข บรรเทา เยียวยาปัญหาที่เกิดขึ้นได้ดีขึ้น

ในหนังสือเล่มนี้อาจารย์อภิวัฒน์พูดว่า อนาคตอยู่ในความคิดของเราทุกคนและมีผลต่อพฤติกรรม

ของเราในวันนี้ซึ่งจะมีผลกระทบต่ออนาคตที่จะเกิดขึ้นจริงในวันข้างหน้า งานวิจัยเชิงอนาคตจึงสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักวิชาการให้สามารถเข้าใจชีวิตและโลกปัจจุบันซึ่งมีหลายแง่มุมไม่ได้มองว่าทุกอย่างมีเพียงคำตอบเดียวหรือเป็นเอกนิยม (เช่น ยุทธศาสตร์ชาติของไทย) สามารถมีทางเลือกด้านนโยบายสาธารณะ ที่ยืดหยุ่นและเตรียมพร้อมตอบรับกับความพลิกผันที่จะเกิดขึ้นอย่างมากในโลกอนาคต

ในหนังสือเล่มที่ 2 ซึ่งมาจากรายงานวิจัยที่อาจารย์อภิวัฒน์เป็นหัวหน้าโครงการเรื่อง **อนาคต ชีวิตเมืองในประเทศไทย** สนับสนุนโดย **สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)** ได้นำทีมส่งอนาคตคนเมือง 4.0 โดยเฉพาะในคนเมือง กทม. ในอีก 20 ปีข้างหน้า ซึ่งนอกจากภาพรวมแล้ว ยังมีรายงานวิจัยอีก 6 ฉบับเกี่ยวกับการเกิด การทำงาน ที่อยู่อาศัย การไร้บ้านในเมือง การซื้อของในเมือง และการตาย ในเอกสารวิจัยทุกเล่มได้สร้างฉากทัศน์อนาคตที่เป็นไปได้ 4 ฉากทัศน์ อาจารย์อภิวัฒน์สรุปว่า การพัฒนาเมืองจะมีลักษณะกระจายแบบกระจุก มนุษย์เมืองจะกลายเป็นมนุษย์แพลตฟอร์มที่มีชีวิตวนเวียนอยู่ในทั้งโลกจริงและโลกเสมือนหรือโลกแพลตฟอร์ม ความเหลื่อมล้ำจะเกิดขึ้นตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดาจนถึงเชิงตะกอน และความเหลื่อมล้ำไม่ได้เกิดเฉพาะระหว่างคนรุ่นเดียวกันเท่านั้น แต่จะเกิดระหว่างคนต่างรุ่นด้วย ความเหลื่อมล้ำแหล่งใหม่ คือ ระบบอัตโนมัติและปัญญาประดิษฐ์ และเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางภูมิอากาศต่อพื้นที่ และต่อทรัพยากรกายภาพที่เคยใช้ทำมาหากิน การสะสมความมั่งคั่ง จะกลายเป็นโอกาสของผู้มีแพลตฟอร์มออนไลน์ “แบบกินรวบ” เพราะแพลตฟอร์มที่สำคัญเป็นของบริษัทเอกชนไม่กี่ราย แคมยังเป็นบริษัทต่างชาติ

ที่น่าสนใจมากและเป็นข้อเสนอใหม่เชิงยุทธศาสตร์สำหรับสังคมไทยคือ หนึ่ง ยุทธศาสตร์การรองรับและส่งเสริมการใช้ชีวิตร่วม (Collective living) โดยเฉพาะการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นไม่ใช่ครอบครัวมาแต่เดิม เพราะคนไทยเข้าสู่ยุคของเศรษฐกิจแบบร่วมใช้ประโยชน์ (Sharing economy) ซึ่งต้องมีการกำหนดกติกาใหม่ สอง ยุทธศาสตร์การสร้างปัญญาร่วม (Collective wisdom) ซึ่งต้องมีการมีส่วนร่วมเป็นกลไกหลัก เพราะความรู้เกี่ยวกับความเป็นจริงในโลกและความถูกต้องหรือความสมเหตุสมผล (validity) ของความรู้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่เป็นวัตถุวิสัย (Objectivity) เท่านั้นแต่ยังขึ้นอยู่กับเกณฑ์ของอัตวิสัยร่วม (Intersubjectivity) ของความเข้าใจซึ่งกันและกันเกี่ยวกับความตั้งใจ

มติชน

Matichon
Circulation: 950,000
Ad Rate: 1,100

Section: ประชาชน/กระแสรณรงค์

วันที่: ศุกร์ 10 กรกฎาคม 2563

ปีที่: 43

ฉบับที่: 15461

หน้า: 15(ล่างขวา)

Col.Inch: 88.26

Ad Value: 97,086

PRValue (x3): 291,258

คลิป: ชาว-ดำ

คอลัมน์: ดุลยภาพดุลยพินิจ: อนาคตศาสตร์ กับยุทธศาสตร์เพื่ออนาคต

ของคนในสังคมและบรรทัดฐานของสังคมนั้น สาม
ยุทธศาสตร์การเพิ่มพื้นที่ส่วนรวมทั้งรูปแบบเก่าและ
ใหม่ (old and new commons) และ สี่ ยุทธศาสตร์
การปรับสมดุลอำนาจในการต่อรองบนเศรษฐกิจ
แพลตฟอร์มคือ สร้างแพลตฟอร์มแบบสหกรณ์ (ที่
ไม่ใช่ของรัฐ) ที่มาของยุทธศาสตร์เหล่านี้ผู้เขียนจะขอ
อนุญาตเจ้าของงานวิจัยนำมาคลี่ให้เห็นภาพอนาคต
ในโอกาสต่อไป

สำหรับผู้สนใจสามารถดาวโหลดหนังสือและ
รายงานวิจัยทุกเล่มฟรีที่ <https://www.khonthai4-0.net/>